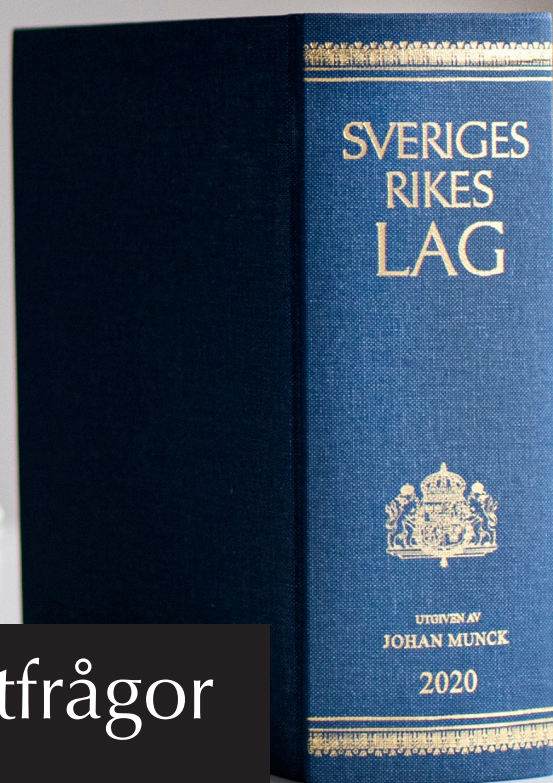

Prioriterade prejudikatfrågor 2021

Prioriterade prejudikatfrågor 2021
Produktion: Åklagarmyndigheten, januari 2021
Foto: Pontus Lundahl/TT, Thomas Carlgren,
Luis Berg/TT och Isabell Højman/TT.

Prioriterade prejudikatfrågor

Riksåklagarens uppgift som åklagare i Högsta domstolen syftar till att få fram en enhetlig och tydlig praxis i rättsliga frågor av betydelse för åklagarverksamheten. Till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras har Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt listat ett antal aktuella prejudikatfrågor.

Områden där praxis saknas

Straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet

- Utvidgad kriminalisering

Under år 2016 infördes ett nytt underlåtenhetsbrott i 23 kap. 6 § brottsbalken; den som har ett bestämmande inflytande i en sammanslutning och låter bli att förhindra vissa allvarliga brott inom ramen för sammanslutningen kan dömas för det. Vidare infördes nya och ändrade kvalifikationsgrunder för grovt brott när det gäller olaga tvång, utpressning samt våld och hot mot tjänsteman. Utvecklingen av praxis bör alltså bevakas.

Penningtvätt

- Beviskravet

Det finns behov av vägledande uttalanden om vad som krävs för att bevisa brott eller brottslig verksamhet.

- Näringspenningtvätt

För straffansvar krävs att omständigheterna är sådana att det skäligen kan antas att åtgärden är vidtagen i penningtvättssyfte. Enligt förarbetsuttalanden är det för bestämmelsens tillämpning inte avgörande om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Grunden för straffansvaret är i stället att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Som ett exempel på en sådan omständighet nämns sättet på vilket transaktioner genomförs. Vägledande uttalanden behövs om vilken typ av omständigheter som krävs för att kontotransaktioner skäligen ska kunna antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

Ekobrott

• Ett eller flera bokföringsbrott?

Bokföringsbrister i den löpande bokföringen anses vara ett enda brott om bristerna är hänförliga till samma räkenskapsår. Frågan är hur saken ska bedömas när det för samma räkenskapsår samtidigt är fråga om brister dels avseende den löpande bokföringen, dels avseende årsredovisningen (som ska upprättas senast sex månader efter räkenskapsårets slut). Praxis varierar gällande denna fråga. I vissa hovrättsdomar har det ansetts vara fråga om endast *ett* brott, medan det i andra avgöranden har betraktats som *två* brott. Även frågan om brister avseende skyldigheten att bevara räkenskapsinformation för ett visst räkenskapsår är intressant i sammanhanget. Är det att anse som ett självständigt brott eller som ett moment i det brott som avser brister i den löpande bokföringen? Såväl för rättskrafts- som preskriptionsfrågan är det av central betydelse om det är fråga om ett eller flera brott. Vägledande uttalanden behövs när det gäller dessa frågor.

• **Påföljdsbestämning för marknadsmissbruksbrott**
Lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden trädde i kraft den 1 februari 2017 och anger ett höjt straffmaximum för grova brott. I förarbetena till den nya lagstiftningen framgår tydligt att ett av lagstiftarens syften med den nya lagen är en skärpt syn på marknadsmissbruksbrott. I propositionen hänvisas även till HD:s uttalanden i NJA 2008 s. 292, där domstolen uttalade att det typiskt sett finns en presumtion för fängelse även vid insiderbrott av normalgraden. Det finns behov av vägledande uttalanden särskilt när det gäller påföljden för grova insiderbrott. Även gällande påföljden för grov marknadsmanipulation, som borde ha samma presumtion för artvärde och fängelsepåföljd, behövs ett klagörande.

• Straffansvaret vid ekobrott i företag

Åtal för bokföringsbrott och skattebrott begångna i företag innefattar ofta ett påstående om att den tilltalade på grund av sin ställning som företrädare haft ett ansvar för företagets bokföringsskyldighet eller redovisningsskyldighet i fråga om skatt och avgift. Straffbestämmelserna om bokföringsbrott

och skattebrott är dock utformade på ett sätt som inte förutsätter någon viss ställning för att straffansvar ska bli aktuellt, men i vissa fall kan ställningen ha betydelse för att man ska kunna avgränsa kretsen av personer som kan drabbas av straffansvar. Det behövs vägledande uttalanden från Högsta domstolen om i vilka fall man bör falla tillbaka på ställningen för att göra den avgränsningen.

29 kap. 5 § brottsbalken - billighetsskäl

• Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Enligt 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken ska rätten vid straffmätningen beakta bl.a. om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Det saknas vägledande uttalanden om vilken grad av medverkan som krävs och vilken strafflindring som kan ges i förhållande till medverkansgrad och brottslighetens straffvärde.

Utvisning

• Alternativt skyddsbehövande

I 4 kap. 2 § utlänningslagen finns definitionen av alternativt skyddsbehövande. Den som faller in under definitionen har inte flyktingstatus och omfattas därför inte av regleringen i 8 a kap. 2 § andra stycket om särskilt uppsatta krav för utvisning på grund av brott. (För alternativt skyddsbehövande föreligger dock ofta verkställighetshinder). Det finns behov av vägledande uttalanden om vad som krävs för att utvisa en alternativt skyddsbehövande person.

Människoexploatering

• Rekvisiten tvångsarbete och arbete under uppenbart orimliga villkor

Den 1 juli 2018 infördes det nya gradindelade brottet människoexploatering i 4 kap. 1 a § brottsbalken. Straffbestämmelsen träffar exploatering genom otillbörliga medel av människor i arbete och tiggeri. Brottet är subsidiärt till brottet människohandel. Vägledande uttalanden behövs beträffande tolkningen av rekvisiten tvångsarbete och arbete under uppenbart orimliga villkor samt gränsdragningen dem emellan.

6 kap. brottsbalken

Den 1 juli 2018 genomfördes omfattande ändringar i 6 kap. brottsbalken. Följande punkter är av särskilt intresse vad gäller behovet av prejudikatbildning.

• Våldtäkt

Den nya lydelsen innebär flera förändringar i förhållande till vad som har gällt tidigare. Den grundläggande skillnaden jämfört med den tidigare lydelsen är att våld eller hot eller utnyttjande inte längre är en nödvändig förutsättning för brottet. Grunden för den nya bestämmelsen är i stället att gränsen för vad som är straffbar gärning enligt huvudstadgandet går vid om deltagandet i den sexuella handlingen är frivilligt eller inte. Vägledande uttalanden behövs främst när det gäller vad som inte är frivilligt deltagande och på vilket sätt den nya gränsen för vad som är en straffbar gärning påverkar straffvärdet för de gärningar som tidigare bedömts ligga i den nedre delen av straffskalan.

• Grov våldtäkt

Straffminimum för grov våldtäkt har höjts till fängelse i fem år. Højningen syftar till att höja straffnivån för brottet. Ändringen är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott. I uppräknningen av omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt har det gjorts ett tillägg som innebär att det särskilt ska beaktas om gärningspersonen med hänsyn till offrets låga ålder visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Syftet är att säkerställa att offrets låga ålder får ett tydligt genomslag som kvalificerande omständighet i rubriceringsfrågan.

• Oaktsam våldtäkt och oaktsamt sexuellt övergrepp

Detta är nya brott som införts i 6 kap. 1 a § respektive 6 kap. 3 § brottsbalken. I subjektivt hänseende krävs endast grov oaktsamhet när det gäller omständigheten att den andra personen inte deltagit frivilligt. I övrigt fordras uppsåt. Bedömningen ska ta sin utgångspunkt i vad som är styrkt om gärningen och omständigheterna runt densamma. Vägledande uttalanden behövs avseende vad som är att anse som grov oaktsamhet.

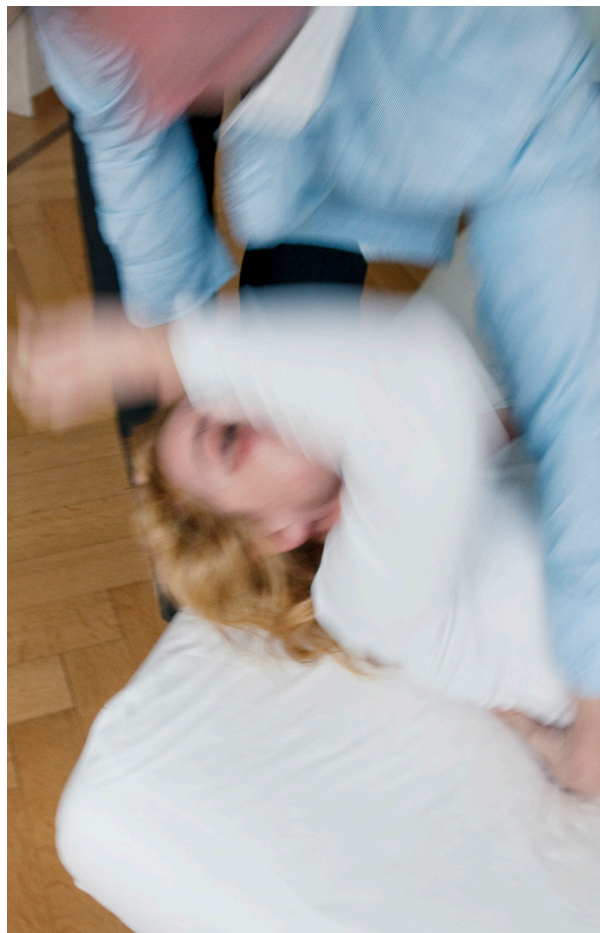
• Oaktsamhetskravet i 6 kap. 13 §

Paragrafen innebär att ett allmänt oaktsamhetskrav gäller beträffande målsägandens ålder. Någon kvalificerad form av oaktsamhet krävs alltså inte. Oaktsamheten kan vara antingen medveten eller omedveten. En allmän oaktsamhetsbedömning ska göras. Samtliga för gärningspersonen iakttagbara omständigheter som inträffat, eller förhållanden som förelegat, vid tidpunkten för gärningen ska beaktas. Vägledande uttalanden om vad som krävs för att oaktsamhet ska anses föreligga behövs.

Vapenbrott

• Frågor om rubricering och straffmätning

Den 1 januari 2018 höjdes straffskalan för grovt vapenbrott från fängelse ett–fyra år till fängelse två–fem år. Vidare höjdes minimistraffet för synnerligen grovt vapenbrott från fängelse tre år till fängelse fyra år. Vägledande uttalanden behövs om gränsdragningen mellan det grova och det synnerligen grova brottet och när det gäller straffmätning.

Behövs tydligare eller ändrad praxis?

Misshandel av barn

- **Föräldrars och skolpersonals straffria utrymme**

Det finns behov av tydligare praxis när det gäller var gränsen ska gå för föräldrars och skolpersonals straffria utrymme för att utöva visst våld inom ramen för tillsyn och uppfostran av barn.

Ofredande av barn

- **Föräldrars straffria utrymme**

Enligt förarbetena till de senaste ändringarna i 4 kap. 7 § brottsbalken ska bedömningen av om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt göras utifrån de faktiska förhållandena i det enskilda fallet och med hänsyn till den enskilda målsäganden. Av betydelse blir då bl.a. om agerandet riktar sig mot någon som befinner sig i en beroendeställning, t.ex. gärningspersonens barn. En straffbar handling förutsätter att agerandet har utgjort ett angrepp på den privata sfär som varje människa kan sägas ha rätt att hålla fredad. Brottet fullbordas när denna sfär överträds. Det finns behov av vägledande uttalanden när det gäller den intressekonflikt som kan uppstå mellan ett barns rätt till en personlig sfär och föräldraansvaret enligt föräldrabalken, bl.a. med anledning av att FN:s barnkonvention blev svensk lag den 1 januari 2020, och även med anledning av att det den 1 juli 2020 infördes en särskild straffskärpningsgrund, 29 kap. 2 § 10 brottsbalken, avseende brott som äger rum med heder som motiv.

Hets mot folkgrupp

- **Straffansvarets gränser**

Anmälningar om hets mot folkgrupp på sociala medier är fortsatt vanligt förekommande. Domstolarnas praxis rörande vilka meddelanden som uttrycker straffbar missaktning varierar och inte heller åklagarnas bedömningar är enhetliga. Det finns behov av vägledning när det gäller hur misstänkta gärningar förhåller sig till yttrandefrihetens gränser som dessa framgår av regeringsformen och Europakonventionen.

Narkotikabrott

- **Nya narkotikapreparat**

Under senare år har många nya preparat narkotikaklassats. Uttalanden från Högsta domstolen kan komma att behövas beträffande kriterierna för farlighetsbedömningen. För att det ska bli aktuellt att överklaga ett mål till Högsta domstolen krävs dock att det finns tillräckliga kunskaper om de nya preparaten och att praxis antingen brister i enhetlighet eller ligger fel.

Ny lagstiftning

Mord

- **Straffet skärps**

Den 1 januari 2020 skärptes straffet för mord. I 3 kap. 1 § brottsbalken anges numera att det som skäl för livstids fängelse särskilt ska beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös. Syftet med lagändringen är att livstidsstraffet ska kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Sabotage mot blåljusverksamhet

- **Ny straffbestämmelse**

Den 1 januari 2020 infördes det nya gradindelade brottet sabotage mot blåljusverksamhet i 13 kap. 5 c § brottsbalken. Vad som straffbeläggs är att angripa eller på annat sätt störa polis, räddningstjänst eller ambulanssjukvård, om gärningen är ägnad att allvarligt försvåra eller hindra utryckningsverksamhet eller brottsbekämpande verksamhet. Om gärningen framkallat fara för flera människoliv eller egendom av särskild betydelse eller annars varit av särskilt farlig art ska det dömas för grovt sabotage mot blåljusverksamhet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Företagsbot

- **Lagändringar**

Den 1 januari 2020 genomfördes vissa ändringar av reglerna om företagsbot. Ändringarna innebar bl.a. att samordningen av straffpåföljd och företagsbot numera ska ske när företagsboten bestäms. En särskild bestämmelse införs i 36 kap. 10 § första

stycket 2 brottsbalken enligt vilken en företagsbot ska kunna jämkas om företagets ägare döms till påföljd och den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Spellagen

• En omreglering av spelmarknaden

Den 1 januari 2019 trädde en ny spellag i kraft. Lagen innebär en ny spelreglering. Den nya regleringen bygger på ett licenssystem där alla som agerar på den svenska spelmarknaden ska ha en licens, och aktörer utan licens ska stängas ute. Regleringen ska vara tillämplig på allt spel som tillhandahålls i Sverige, även spel över internet som riktas till den svenska marknaden.

Straffbestämmelserna återfinns i 19 kap. i den nya spellagen. Straffskalorna för olovlig spelverksamhet skärps jämfört med vad som tidigare gällt. Vidare ska den som vidtar en åtgärd som är ägnad att påverka utgången av ett spel, s.k. matchfixning, kunna dömas för spelfuskbrott. Utvecklingen av praxis bör följas.

Ungdomsövervakning

• Ny ungdomspåföljd

Den 1 januari 2021 infördes den nya påföljden ungdomsövervakning för unga personer som begått allvarliga brott. Påföljden ska kunna dömas ut när varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är en tillräckligt ingripande påföljd.

Det är angeläget att tillämpningsområdet för den nya påföljden klarläggs, liksom utrymmet att undanröja påföljden vid bl.a. misskötsamhet och döma ut en ny påföljd. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

• Straffskärpning

Den 1 januari 2020 ändrades brottsbeteckningen i 6 kap. 9 § brottsbalken från köp av sexuell handling av barn till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Vidare skärptes straffskalan för brottet till fängelse i högst fyra år. Syftet med lagändringen var att skärpa synen på brottet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

29 kap. 2 § brottsbalken – ny straffskärpningsgrund

• Hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken som innebär att straffen skärps för hedersrelaterad brottslighet. Om motivet för brottet varit att bevara eller återupprätta heder ska det ses som en försvärande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. Utvecklingen av praxis avseende tillämpningen av den nya straffskärpningsgrunden bör bevakas.

Barnäktenskapsbrott

• Nytt brott

Den 1 juli 2020 infördes ett nytt brott, barnäktenskapsbrott, i 4 kap. 4 c § tredje stycket brottsbalken. Barnäktenskapsbrott omfattar till skillnad från bestämmelsen om äktenskapstvång inte bara fall där det förekommit olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet, utan även fall där ett barn under 18 år förmås eller tillåts ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Enligt förarbetena krävs endast mycket subtila påtryckningar, exempelvis från släktingar, för att rekvisitet förmå ska anses uppfyllt. Vidare kan en vårdnadshavare som tillåter – eller genom sin garantställning underlåter att avvärja – att ett barn ingår ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse träffas av bestämmelsen. Utvecklingen av praxis bör följas.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Box 5553, 114 85 Stockholm
registrator@aklagare.se
www.aklagare.se